

БОГОСЛУЖБОВЕ ХОРОВЕ ВИКОНАВСТВО МІСТА ІВАНО – ФРАНКІВСЬКА : ІСТОРІЯ ТА ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ.

Богослужбове хорове мистецтво – це культурний набуток, для церкви – один з основних чинників її обряду, що проявляється вимовно у церковному співі, як вияв її впливової духовної культури.

Традиції церковного співу мають тисячолітню історію, розвивалися в різних церковних, суспільно-політичних і культурних обставинах, переходили різні фази розвитку й створили різноманітні регіональні та локальні різновидності.

Духовний хоровий спів пройшов кілька етапів свого розвитку: від сивої давнини дохристиянських часів до християнської епохи і був тривалий час єдиним видом професійного музикування. На Україні він розвивався під впливом канонічних форм візантійського церковного співу і має в своїй основі народнопісенну культуру.

В період проголошення Незалежності України, вніс нові зміни в громадському, політичному, суспільно-культурному, духовно-релігійному житті країни. Відновлена легалізація Української Греко-Католицької Церкви. У церквах почали відправлятися Святі Літургії, що зумовило нові завдання для відродження церковного хорового співу, яке в Богослужінні східного обряду посідає одне з важливих місць.

В історичних процесах розвитку й становлення музичної культури Галичини та окремих великих міст вагоме місце належить богослужбовому хоровому виконавству. Дослідження історії української хорової культури та дослідження особливостей богослужбового співу Галичини опирається на вагомі праці відомих музикознавців з Ю. Ясіновського, С. Павлишин, Г.

Карась, О. Козаренка, Л. Кияновської а також музикознавчі праці, присвячені конкретним питанням розвитку хорового мистецтва на Галичині прикарпатських науковців Р. Дудик, Л. Мороз, періодичні видання та домашні архіви керівників колективів міста.

Для сучасного музикознавства актуальним є теоретичне обґрунтування концепції національної духовної культури та її роль на формування богослужбового хорового виконавства Галичини та окремих міст, поглиблене вивчення та об'єктивна оцінка історичних процесів розвитку та його становлення. **Метою статті** є дослідження культурно-мистецької діяльності церковних хорових колективів та значення цієї діяльності у збагаченні галицьких традицій богослужбового виконавства.

Мирон Федорів писав: «До українського церковного співу я завжди ставився з великою пошаною, бо вважав його за одну з основних ділянок української культури, для якої глибокі підвалини поклав наш народний геній, що трактував цей культовий спів нарівні з народною пісенною творчістю» [, с. 3]. На думку М. Федоріва у всенародних літургійних співах, практикованих тільки в Галичині є більше наспівних відхилень, як у богослужбових, «бо тут більше вирішував нарід та індивідуальна творчість. Такий процес буває у всякій народній пісенності» [24, с. 3].

Глибокі традиції хорового співу мала Галичина. З другої половини XVIII століття церква була єдиним місцем, де культивувалася європейська музика і спів, а духовенство, як єдина верства, що мала зв'язки з культурними досягненнями, відіграло важливу роль на початках музичного відродження. Центрами музичної духовної культури були, насамперед, великі міста – Львів та Перемишль. Святоюрська капела на межі XVIII – XIX століть була найбільш знаним музичним колективом у Львові. Тут діяв постійний хор та оркестр. В Перемишлі, завдяки старанням Єпископа І. Снігурського, у 1817 році виникла співоча школа, а згодом знаменитий хор кафедрального собору, в якому виховувалися засновники так званої «перемишльської композиторської школи» М. Вербицький та І. Лаврівський. Саме тут розпочалося музично-хорове

відродження, а по всіх більших містах західних земель Галичини створювалися хорові колективи.

Богослужбовий хоровий спів зіграв визначну роль у величності богослужіння та посиленню уваги людей до церкви не тільки. Польський рецензент висловив таку думку про вплив церковного співу на людину: «Тії Русини як заспівають своє хоть би коротеньке «Господи помилуй», так якимось наскрізь прошибнуть чоловіка проймаючим своїм співом, що й не отямишся, як в твоїм оці засвітить ясна сльоза глибокої печалі» [5, с. 9].

В Івано-Франківську осередком церковно-хорової культури та виховання музичних кадрів став кафедральний собор святого Воскресіння. На жаль, втрачено відомості про існування і діяльність церковних хорів при давній церкві Введення с. Заболоття (пізніше міста Станіславова), яка стояла на місці згодом збудованого костьолу єзуїтів, чи при першій центральній парафіяльній «дерев'яній церкві Христового Воскресіння», спорудженої в 1601 році. Перші згадки про хорову капелу кафедрального собору пов'язані з існуванням єзуїтського костьолу, а перше богослужіння і посвята цього храму відбулося в 1729 році перед вівтарем святого Станіслава Костки. Сам фундатор Юзеф Потоцький створив при костьолі капелу, яка виконувала духовні пісні під час богослужінь та відправ. Пізніше костьол був переданий українцям під основну парафіяльну церкву, а після заснування Станіславівської єпархії 28 грудня 1885 року відбулась інтронізація єпископа-ординарія Юліана Пелеша, на якій кафедральний хор відспівував «Многая літа» і церкву проголосили Станіславівським кафедральним собором. [3, с. 26].

Отже, в місті навколо собору святого Воскресіння існувало музичне хорове життя, а кафедральний хор став важливою частиною Богослужбових відправ та урочистостей.

При кафедральному соборі існувала церковно-співоча школа, яка готувала професійні кадри для парафій усієї єпархії. Її засновником і керівником був диякон і регент хору Ігнатій Полотнюк. Найбільша його заслуга полягала в тому, що він в 1902 році видав збірник богослужбових і літургійних співів під

назвою «Напівник церковний», де поклав знані церковні мелодії на ноти, зробивши їх доступними широкому загалу церковних дяків і мирян. Збірник став практичним посібником з вивчення музичної грамоти і церковного співу. І. Полотнюк першим не лише в Галичині, але і у всій Україні, організував церковних співців у своєрідну професійну спілку та розпочав видавати газету «Дяківський глас». Завдяки його праці справа церковного співу в місті Івано-Франківську почала швидко покращуватися, а керований І. Полотнюком церковний хор при міській катедрі швидко став одним з найкращих у Галичині.

Наступні згадки про церковний спів в катедральному соборі відносяться до часів єпископа Григорія Хомишина, який організував гарний хор і запросив на посаду керівника хору і дяка учасника Івано-Франківського «Бояну» Івана Дувірака.

На розвиток хорового співу в Галичині (кінець XIX – початку XX століття) значно впливала духовна семінарія, а саме її хори, які запрошували прикрашати співом великі богослужіння, з нагоди релігійних свят або урочистостей. Так, за участю студентів хору Станіславівської духовної семінарії відбулось вшанування Станіславського владика Юліана Пелеша, яку влаштували українські товариства.[4, с. 218-219]. «Напередодні свята Андрія громадськість Станіслава вшанувала нового єпископа Кир Андрея Шептицького (1899-1901). Хор вихованців української бурси святого Миколая піднесено виконав концерт Д. Бортнянського „Восхваляю ім'я Бога Твого піснею» [5]. «Духовний концерт на 5-ті роковини проголошення догми «О Непорочнім Зачатію Пречистої Діви Марії» під протекторатом митрополита А.Шептицького відбувся у Станіславі. Мішані хори «Станіславського Бояна» і вихованців Львівської духовної семінарії виконали твори Д.Бортнянського «Скажи мі, Господи» у супроводі оркестру і «Достойно єсть» М. Кумановського під керуванням Д.Січинського. 16 грудня 1908 року в залі театру імені Станіслава Монюшка місцеві українські товариства влаштували ювілейний концерт на честь папи Пія X. «У концерті взяв участь військовий оркестр, мішаний стоголосий хор з членів «Станіславського Бояна», питомців духовної семінарії та учениць школи

монастиря Василиянок під управлінням капельмейстера В. Меренькова, який виконав два псалми Д. Бортнянського «Слава во вишніх Богу» і «Тебе, Бога, хвалим» [5].

У період 30-х років дівочим хором сестер Василиянок керував учитель музики та співу, композитор, диригент і педагог Ярослав Барнич, якого згодом було титуловано у семінарії професором церковного співу та історії музики. А Станіславівський чоловічий василіянський монастир став останнім нововідчиненим монастирем на Галицькій землі перед другою світовою війною. У травні 1936 року в церкві Христа Царя у Станіславові-колонії («Майзлі») хор співав Службу Божу із своїм керівником отцем Григорієм Балагураком. [8].

Дуже мало згадок є про існування при церкві Покрови Пресвятої Богородиці в Княгинині (ще одній частині міста Івано-Франківська) церковного хору, а також про те, який це був хор, що виконував, і хто були його учасники. Але сам факт існування такого колективу згадується в польському виданні Кур'єру Станіславівського «Obrazy z przeszlosci Stanislawowa» за 8 березня 1925 року про корінного княгининця Юрія Припхана (1884-1941), який «за час свого вчителювання побудував школу, читальню, заснував хор, театральний гурток. До родини приїжджав тільки на зимові і літні канікули, і тоді вів у Княгинині церковний хор, а в церкві сам співав «Вірую» [8].

У 1946 році, було ліквідовано УГКЦ і підписано єдність з російською православною церквою, більшість церков разом зі священиками переходило на «православ'я». Після встановлення демократії та національного відродження і після виходу з підпілля Української Греко-Католицької Церкви центральний собор міста та інші церкви були повернені власникам. Тому відразу виникла потреба у відновленні закладених уже традицій церковного співу. В місті організувалась значна кількість хорових колективів: митрополичий камерний хор «Кредо», молодіжний хор «Воскресіння» (Архикатедрального собору святого Воскресіння), камерний хор «Кантемус», молодіжний хор «Осанна», церковний хор «Надія» та дитячий хор «Божі Ангелята» (церкви Царя Христа на Майзлях), хор церкви Пресвятої Богородиці (Княгинин), церковний хор

«Миротворець» та дитячо-юнацький хор «Херувими» (церква Святих рівноапостольних князя Володимира і княгині Ольги), хор «В руках Марії» (церква Матері Божої Неустанної Помочі при монастирі святого Йосифа отців Редemptористів), хор церкви Пресвятого Серця Христового (при монастирі сестер Василіянок), хор церкви Святого Йосипа Обручника, архієрейський хор собору Покрови Пресвятої Богородиці (Української Автокефальної Православної Церкви, далі – УАПЦ), архієрейський хор собору Української Автокефальної Православної Церкви Київського патріархату, а також хори Івано-Франківських передмість – сіл Вовчинці, Крихівці, Опришівці та ін.

На сучасному етапі спостерігається тенденція організації хорових колективів при нових церквах для спроводження богослужінь. Проте, поряд з такими професійними колективами як хор «Кредо», «Кантемус», архієрейським хором церкви Покрови Пресвятої Богородиці (УАПЦ) богослужбове хорове мистецтво інших аматорських хорів (які прикрашають своїм співом богослужіння, готують різноманітні мистецькі програми до релігійних свят і таким чином залучають парафіян до активної участі у житті своєї церкви. В основному складають їх люди різного віку, професій, здебільшого не маючи спеціальної музичної освіти, але об'єднані спільною метою: служити Богові своїм талантом. постійно розвивається і удосконалюється, оскільки, в переважній більшості, ними керують професійні музиканти, зокрема випускники Інституту мистецтв Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, що робить богослужбову хорову справу міста Івано-Франківська високим духовним соціокультурним простором.

Отже, церква всіляко підтримує і розширює втілення в богослужбі церковного співу. Хоровий спів становить компонент богослужби, обрядового дійства, покликаний емоційно збагатити тексти богослужбових книг. Очевидно, що такий спів, як виразник духовних ідей, ішов в парі з розвитком обрядових форм богослужіння. Завдання, які ставить церковний хоровий спів є надзвичайно високими, складними і відповідальними, бо саме музика має виховне значення, впливає на формування характеру, внутрішнього стану,

здатна об'єднувати людей і більшою мірою залежить від тих, хто буде їх передавати. Сьогодні вже від композиторської творчості, виконавського рівня хорових колективів залежить сила впливу в цьому просторі можливостей, завойованому в процесі музично-історичного розвитку й адаптованого в богословській думці.

В документах II Ватиканського собору, в яких цілий розділ присвячений церковній музиці, вказується, що «музична традиція являє собою безцінний скарб усієї Церкви, який вибивається поміж іншими видами мистецтва, головною мірою тим, що церковний спів, пов'язуючись тісно із словами, стає кінцевою і складовою частиною врочистої Літургії. Скарб церковної музики треба з найбільшою дбайливістю зберігати й плекати: старанно примножувати школи співців, головно при соборах, а Єпископи та інші душ пастирі хай ретельно дбають, щоб у кожній відправі увесь збір вірних мав змогу особисто брати активну участь». [22].

Список використаних джерел:

1. Антонович М. Дещо про українську церковну монодію та про назви “знаменний” та “київський” розспіви. / Мирослав Антонович: *Musica sacra*. Збірник статей з історії української церковної музики. – Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 1997.
2. Валіхновська З. Церковно-співоча школа у Станіславові та її фундатор Ігнатій Полотнюк / Зоряна Валіхновська // Вісник Прикарпатського університету. Мистецтвознавство. – Івано-Франківськ. – 2004. – Вип. VI. – С. 94.
3. Грабовецький В. Сторінки літопису Івано-Франківського Кафедрального Собору Святого Воскресіння / Володимир Грабовецький. – Івано-Франківськ: "Нова Зоря". – 1999. – С. 26.
4. Діло. – 1889. – ч. 194.
5. Діло. – 1889. – ч. 271.
6. Діло. – 1908. – ч. 292.

7. Дудик Р. Хорова культура Прикарпаття кінця ХІХ – першої третини ХХ ст.: Автореф. ... канд. мистецтвознавства / Романа Дудик. – К., 2000. – 18 с.
8. Дяківський глас. – 1903. – ч. 5.
9. Зваричук Ж. Відродження традицій хорового церковного співу в Івано-Франківську в новітній час / Жанна Зваричук // Етнокультурні процеси в урбанізованому середовищі ХХ століття. – Івано-Франківськ, 2006. – С. 263-267.
10. Зваричук Ж. До питання про галицькі церковно-співочі традиції / Ж. Зваричук // Студії мистецтвознавчі. – Ч. 2 (18). – К., 2007. – С. 26-33.
11. Карась Г. Івано-Франківськ: культурно-мистецька хроніка Незалежності / Ганна Карась. – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2001. – 344 с.
12. Кияновська Л. Церковний спів галицької композиторської школи / Любов Кияновська // Kalofonia: Наук. зб. з історії церковної монодії та гимнографії. До 70-ліття Олександри Цалай-Якименко. – Л., 2002. – Ч. 1. – С. 140-149.
13. Кияновська Л. Галицька музична культура ХІХ–ХХ ст. / Любов Кияновська // Навч. посібник – Чернівці, 2007. – 424 с.
14. Козаренко О. Українська духовна музика і процес становлення національної музичної мови / О.Козаренко // Мистецтвознавство України: 36. наук, праць. – К., 2000. – Вип. 1. – С. 139-156.
15. Котула С. Церковна музика в Івано-Франківську / Світлана Котула // Історія релігій в Україні. Науковий щорічник в ІІІ-х книгах. – Львів: Видавництво Львівського музею історії релігії «Логос», 2004. – Книга ІІ. – С. 479-483.
16. Людкевич С. Справа нашого церковного співу / Людкевич С. // Дослідження, статті, рецензії, виступи. –Л., 2000. – Т.2. – С. 816.
17. Маценко П. Нариси до історії української церковної музики / П. Маценко – К., 1994. – 152 с.
18. Мороз Л. Диригентсько-хорове мистецтво Галичини другої

половини ХІХ – першої третини ХХ століття: Автореф. дис... канд. мистецтвознав. / Леся Мороз. – К., 2003. – 19 с.

19. О пінію музикальном // Вербицький М. з Млинів. – Галичанин. – 1863. – Кн.1. – Вип.2. – с. 136-141.

20. Павлишин С. Д. В. Січинський: Нарис про життя і творчість / С. Павлишин – К., 1956. – 34 с.

21. Полотнюк І. Об однообразності церковного пенія / Ігнатій Полотнюк // Дяківський глас, 1897. – ч. 1.

22. «Про церковний спів», Декрет Львівського Архиепархіального Собору, читаний дня 25 квітня 1941 р. – Л., 2001. – 10 с.

23. Стешко Ф. «З історії української музики ХVІІ стол. (Церковна музика в Галичині)» / Федір Стешко // Українська музика. – 1938. – Ч.1.

24. Федорів М. Обрядові співи Української Церкви Галицької землі / Мирон Федорів. – Філадельфія: Видання сестер ЧСВВ, 1983 р.

25. Черепанин М. Музична культура Галичини (друга половина ХІХ – перша половина ХХ століття) / М.Черепанин – К., 1997. – 328 с.

26. Ясіновський Ю. Церковна музика в історії українського музичного мистецтва / Ю. Ясіновський // Релігія в Україні: дослідження і матеріали. Вип.1. – К.; Л., 1994. – С.122-127.

Зваричук Жанна Йосипівна.

Доцент кафедри хорового диригування ім. В.Їжака Інституту мистецтв ДВНЗ «Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаніка»,

Кандидат мистецтвознавства,

Заслужений працівник культури України .

М. Івано – Франківськ, в. Курінного Чорноти 2, кв. 40. Тел.0677643054, e-mail credoif@ukr. net